

כ"ב אייר

הרב שלמה אליעזר אלפנדרי

קברי צדיקים

בתאריך כ"ב באייר חל יום פטירתו של הרב שלמה אליעזר אלפנדרי, שנפטר בתאריך זה בשנת תר"ץ (1930). הרב נולד בטורקיה, שם לימד תורה בישיבה והקים בביתו בית-יתומים. לאחר מכן התמנה לחכם באשי של קהילת דמשק עד למלחמת העולם הראשונה, אז עלה לארץ ישראל והתגורר בצפת, ולאחר מכן עבר לירושלים. כתביו של הרב מכונים בשו"ת 'הסבא קדישא', תיאור ההולם את פטירתו בגיל מופלג, מעל מאה שנה.

עומדים אנו ימים ספורים לאחר ל"ג בעומר, יום בו נהגו רבים מישראל לפקוד את קברו של רבי שמעון בר יוחאי בהר מירון. הרב אלפנדרי שהתגורר בתחילתה בעיר צפת, נשאל ע"י אנשי המקום האם גם לכהנים מותר להשתטח על קברו של רבי שמעון, או שמא אסור להם: "על מה שנהגו הכהנים להשתטח על קברי הצדיקים, אי שפיר עבדי או לא"¹. שורש השאלה נעוץ בעובדה שמצד אחד אסור לכהנים להיטמא למת, אך מאידך יתכן וקברי צדיקים אינם מטמאים'.

הראשונים נחלקו בשאלה זו - לדעת הרמב"ן² צדיקים במותם אינם מטמאים "כי טומאת המת הוא מצד מלאך המשחית הממית אותו, שהוא נקרא יצר הרע", ואילו הצדיקים משוללים מיצר הרע וממילא גופם טהור, כדברי ספר החינוך: "לפי שגופם טהור ונקי ולא החטיא נפשם"³. הרמב"ן מביא לדבריו ראיות שונות, כגון דברי חז"ל שביום מותו של רבי יהודה הנשיא 'בטלה כהונה'⁴ והכריזו שיכולים הכהנים להיטמא לו,⁵ וכל זאת "לפי שלא הייתה מיתתו אלא ע"י השכינה". הוסיף הרמב"ן⁶ והוכיח כשיטתו מדברי המדרש⁷ המתאר שאליהו הנביא הוציא את רבי עקיבא מבית-הסוהר הרומאי והביאו לקבורה. שאל אותו רבי יהושע הגרסי, הרי אתה כהן ואסור לך להיטמא למת? ענה לו אליהו, "חס ושלום שאין טומאה בצדיקים ואף לא בתלמידיהם".

¹ שו"ת הסבא קדישא (יו"ד סימן כג).

² רמב"ן (במדבר יט, ב; פירוש לשיר השירים, בתוך: כתבי רמב"ן ח"ב עמוד תקמג).

³ חינוך (מצווה רסג). כ"כ בביאור דברי הרמב"ן: כלי חמדה (פרשת חוקת, דף פח ע"ב ד"ה ויש להסביר); קדושת לוי (פרשת חוקת ד"ה ולכך אדם).

⁴ כתובות (קג ע"ב).

⁵ ירושלמי (ברכות פ"ג ה"א).

⁶ רמב"ן (יבמות סא ע"א).

⁷ מדרש (משלי, פרשה ט).

לעומת זאת, ראשונים שונים דוחים את הראיות הללו שכן לא ניתן לקבוע הלכות מדברי מדרשים,⁸ ואף מצאנו ראיות שונות מהן מבואר שצדיקים במיתתם מטמאים, שהרי מישאל ואליצפן נושאי ארונו של יוסף הצדיק נטמאו בכך ולא יכלו להקריב קורבן פסח,⁹ וכן רבי בנאה שציין את קברי האבות במערת המכפלה כדי למנוע טומאת כהנים.¹⁰

הבחנה מעניינת מצויה בדברי הרב אברהם בורנשטיין.¹¹ לדבריו יש להבחין בין אדם שמת מיתה טבעית ע"י מלאך המוות המטיל בו את טיפותיו המרות המטמאות אותו, לבין אדם שנהרג ע"י אדם במיתה שאינה טבעית, אז אין טומאה שולטת בו כי לא הרג אותו מלאך המוות. לפיכך, יוסף הצדיק מטמא את נושאי ארונו משום שמת מיתה טבעית ע"י מלאך המוות, ואילו רבי עקיבא שנהרג ע"י אדם אינו מטמא את אליהו הנביא הכהן.

מחלוקת זו גררה את המחלוקת אודות היחס למנהג השתטחות על קברי צדיקים בארץ ישראל - יש שכתבו שמנהג הכהנים להשתטח על קברי צדיקים, כדעת הרמב"ן שקבריהם אינם מטמאים.¹² כדעה זו הכריע הרב אלפנדרי:

כיון דמנהג זה הוא מזמן קדמון מכמה דורות שנהגו כן להשתטח ספרדים והאשכנזים ולא

מיחו בהם... כיון שיש להם על מה שיסמוכו לפי דברי כל הראשונים דליכא איסורא כלל.¹³

לעומת זאת, יש ששללו מנהג זה וצידדו בשיטת הראשונים שגם קברי צדיקים מטמאים.¹⁴ למעשה, פוסקי הדור האחרון דנו בכניסת כהנים למערת המכפלה, קבר רחל וקבר רבי שמעון בר יוחאי - המתירים סמכו על עדויות שונות שנערכו תיקונים במבני הקברים הללו כדי להתיר את כניסת הכהנים. הרב אליעזר יהודה ולדינברג¹⁵ כתב שמצא בספר ישן תיאור של שיפוץ קבר רחל המאפשר כניסת כהנים, וכן העיד הרב מרדכי אליהו.¹⁶

עדויות אלו נמסרו גם ביחס לקבר רבי שמעון בר יוחאי¹⁷ ומערת המכפלה.¹⁸ אך יש שמיאנו בשמועות אלו והורו לאסור כניסת כהנים לקברי צדיקים אלו ולהחמיר כדעות שאף קברי צדיקים מטמאים.¹⁹

⁸ האשכול (הל' טומאת כהנים סימן נב עמוד 175).

⁹ שו"ת מהרי"ל (סימן קנ).

¹⁰ בבא בתרא (נח ע"א).

¹¹ שו"ת אבני נזר (יו"ד סימן תסו אות יז).

¹² בתי כהונה (ח"א סימן כג); החיד"א (פני דוד, שמות ד, א); טהרת המים (שורית טהרה, מערכת הצ' אות יד); אגרא דכלה (בהעלותך ד"ה אנחנו טמאים); הרב חיים אליעזר שפירא (שו"ת מנחת אלעזר, ח"ג סימן סד; מסעות ירושלים מסעו של האדמו"ר ממונקטש בארץ ישראל, מאמר סדר יום שני אות יג). מנהג זה מופיע בפאת השולחן (הל' ארץ ישראל, סימן ב סעיף יח), אך הוא שלל מנהג זה.

¹³ חכמת אדם (שערי צדק, הקדמה); פאת השולחן (הל' ארץ ישראל סימן ב סעיף יח; שם, בית ישראל ס"ק כה); שו"ת טוב טעם ודעת (מהדורה ג ח"ב הל' אבילות סימן רלא); קיצור שולחן ערוך (סימן רב סעיף יד); אלף המגן (סימן תקפא ס"ק קיא); הרב יחזקאל שרגא הברשטאם משינוא (דברי יחזקאל, על התורה בסוף הספר שו"ת סימן לו; בתוך: שדי חמד, ח"ט מערכת ראש השנה סימן א השמטה לא ע"ב); הרב יצחק הרצוג (פסקים וכתבים, ח"ה סימן קמו); הרב עובדיה יוסף (שו"ת יחוה דעת, ח"ד סימן נח; חזון עובדיה, אבילות ח"ב עמוד יב סעיף ז; שו"ת יביע אומר, ח"א יו"ד סימן י אות א; שם, ח"ד יו"ד סימן לה אות ז).

¹⁴ שו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן סח).

¹⁵ בתוך: שו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן יח אות ב).

¹⁶ הברכה המשולשת (פרק שני סימן לא הערה קד); נטעי גבריאל (אבילות ח"ב פרק צא סעיף ב הערה ג).

¹⁷ הרב דב ליאור (שו"ת דבר חברון, ח"ג סימן רי-ריב).

¹⁸ ביחס לקבר רחל: שו"ת זית רענן (ח"ב סימן כו). ביחס לכל הקברים: הרב שלמה זלמן אוירבך (ישורון כרך טז עמוד שעט; הליכות שלמה, מועדים ניסן-אב פרק יא סעיף כג); הרב עובדיה יוסף (שו"ת יחוה דעת, ח"ד סימן נח; חזון עובדיה, אבילות ח"ב עמוד יב סעיף ז; שו"ת יביע אומר, ח"א יו"ד סימן י אות א; שם, ח"ד יו"ד סימן לה אות ז; משיעורי מרן הראשון לציון, שיעור ר עמוד שע, ביחס למערת המכפלה). לגבי קבר רשב"י: שו"ת פאת שדך (ח"ב סימן מא אות א); שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן רסו).

ב"ה

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם
נתנאל אוירבך

לשיטות אלו האוסרות על כהנים להיכנס לקברי הצדיקים, יש שכתבו שאם יש כהנים שכן נכנסו אין לענות 'אמן' על ברכת כהנים שלהם משום שזו ברכה הבאה בעבירה ואין להיות שותף לה.¹⁹ מעניין לציין את דברי הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל²⁰ שנשאל על כניסת הכנים למחנות ההשמדה באירופה. לדבריו ראוי להסדיר את כניסת הכהנים באמצעים הלכתיים טכניים, אך אם הדבר לא אפשרי "יכולים לסמוך... על שיטת הפוסקים דקברי צדיקים אינן מטמאין, והני קדושים וטהורים שנהרגו ונשרפו על קידוש השם כצדיקים גמורים נחשבו".

והנה כל המצוות אדם מקיים בעולם הזה, אבל כשמת נעשה חופשי מן המצוות ואי-אפשר לעשותם, כמו שאמרו רז"ל היום לעשותם ולא למחר לעשותם אלא לקבל שכר, ואפילו תולדות שמוליד תלמידים פסק ממנו בשעת מותו, דשוב אי-אפשר לו ללמוד עם התלמידים. אבל אם זכה מאת ה' לחבר איזה חיבור והחיבור הזה נתייסד על-דבר אמת וצדק עפ"י דרכה של תורה, איש הזה אינו פוסק מלהוליד תולדות גם אחר מותו, שלא פסק מלהעמיד תלמידים הלומדים מתוך ספרו. וזה נרמז בפסוק זה ספר תולדות אדם, שע"י ספר אשר חיבר מתקיים בו לדורי דורות תולדות אדם.

(אהבת ציון, דרוש ט)

¹⁹ הרב יוסף שלום אלישיב (וישמע משה, ח"א עמוד שכא); שו"ת אבני ישפה (ח"ח סימן קלט ענף ג).

²⁰ פסקי עוזיאל בשאלות הזמן (סימן לח).